

УДК 323.14+323.28–047.88(477–25Одеса)

С. Пахоменко
І. Грідіна
К. Балабанов

ПОЛІТИКА ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ В УКРАЇНИ І РЕФЛЕКСІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ (ПРИКЛАД ОДЕСИ)

У статті досліджено практичні заходи з деколонізації в Україні в умовах повномасштабної війни з Росією, зокрема на прикладі міста Одеса як простору із суперечливим історичним і культурним контекстом, де перетинаються імперська, українська, радянська та пострадянська спадщина. Крізь призму поєднання постколоніальної теорії та теорії сек'юритизації та постструктуралістського дискурсивного аналізу у роботі показано, як українська держава і громадянське суспільство відповідають на агресію Кремля, здійснюючи демонтаж імперських і радянських символів, водночас перетворюючи деколонізацію на частину стратегії мнемонічної безпеки. Автор зосереджується на кейсі Одеси як прикладі конфлікту між антиколоніалізмом і локальними проявами гібридної історичної пам'яті. Особливу увагу приділено ролі органів місцевого самоврядування в цьому конфлікті і суперечностям між загальнонаціональною сек'юритизованою логікою та локальними формами спротиву, зумовленими культурною специфікою міста. Підкреслюється, що після 2022 року деколонізація набула рішучо антиколоніального спрямування, змістившись у бік домінування україноцентричного наративу, тоді як простір для гібридності історичної пам'яті суттєво звузився. При цьому Одеса виступає як приклад мнемонічної «фронди» де точиться боротьба між уніфікуючим державним баченням і локальними проявами гібридної ідентичності.

Ключові слова: деколонізація, політика пам'яті, сек'юритизація, антиколоніалізм, Одеса, міська рада, територіальна громада, збройна агресія, обласна державна (військова) адміністрація

DOI 10.34079/2518-1521-2025-15-41-125-141

Російсько-українська війна характеризується не тільки військовим протистоянням, а й значною інформаційною та ідеологічною боротьбою, в якій історичні наративи стали потужною зброєю. Кремль активно використовує «історичні» аргументи, щоб виправдати та легітимізувати свою агресію проти України. У своїх промовах Путін часто повторює, що Україна не має традицій державності, стверджує, що українці та росіяни є одним народом, і звинувачує Україну в симпатіях до нацизму (путин, 2022). Спроби України переосмислити або оновити свою інтерпретацію історії розглядаються Кремлем як ворожий акт, що ставить під сумнів «історичну правду», і, отже, підлягає покаранню (путин, 2022).

На тимчасово окупованих територіях ці ідеї реалізуються через знищення українських культурних пам'яток, зміни демографічного та символічного ландшафту та нав'язування російських історичних наративів (Pakhomenko, 2022; Российское историческое общество, 2025; Колебякина-Усманова та Казакова, 2023; Первомайськ. Info, 2022; Жук, 2022).

Реакція України проявляється в радикалізації та інтенсифікації практик декомунізації та дерусифікації. У сукупності ці процеси відповідають деколонізаційній

політичній та медійній риторики і легітимізуються відповідним законодавством (наприклад, «Законом України про переслідування та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні та деколонізацію топоніміки» від 2023 року) (Закон України № 317-VIII від 09.04.2015; Закон України № 3005-IX від 21.03.2023).

З одного боку, деколоніальний дискурс є особливо актуальним у контексті російсько-української війни, оскільки він дає глибше розуміння історичних коренів конфлікту, його сучасних проявів і відображає екзистенційний характер українського опору агресії – як боротьби за виживання нації, держави та ідентичності. З іншого боку, гостра риторика ЗМІ, радикалізація історичної політики та деколонізаційних практик створюють умови для домінування єдиного офіційного наративу, нівелювання тих елементів історичної пам'яті, що не вписуються в нього, а відтак, це породжує певний опір в тих територіальних громадах, які характеризуються специфікою і амбівалентністю історичного минулого.

Питання деколонізації історичної пам'яті в українському контексті безпосередньо пов'язане з теорією сек'юритизації, оскільки розуміння минулого в умовах конфлікту перетворюється на політично заряджений дискурс безпеки. Сек'юритизація і деколонізація в умовах російсько-української війни функціонують як паралельні, але взаємозалежні процеси – ланки одного ланцюга, які взаємно підсилюють одна одну.

В її основі лежить ідея, що пам'ять «повинна бути захищена» (Mälksoo, 2015). За Мальксоо, така інструменталізація пам'яті називається «мнемонічною безпекою», а будь-які законодавчі ініціативи, що закріплюють певну версію історичної «правди», слугують інструментами державного контролю над пам'яттю. Їхня мета – забезпечити впровадження «правильних» версій історичних наративів. Ці «правильні» версії конструюються штучно, залежно від характеру екзистенційної загрози. Кожен оборонний наратив є контрнاراتивом до концепцій, висунутих деструктивним наративом. Саме на цьому ґрунті виникає сек'юритизація «делегітимізованих» ворогом (опонентом) національного історичного наративу, національних міфів, героїв і символів (Mälksoo, 2015).

Проте, я вважаю, що цей процес не зводиться лише до оборонної реакції. Він водночас є актом деколонізації, оскільки з цього сек'юритизованого наративу свідомо вилучаються елементи імперського і радянського минулого, яке дедалі частіше визнається колоніальною спадщиною. Сек'юритизація й деколонізація стають взаємопідживлюваними: що жорсткіше російський дискурс делегітимує українську ідентичність, то рішучішою стає українська відповідь – у формі радикальнішого очищення історичної пам'яті. Ця відповідь постає у рамках антиколоніалізму, який функціонує як форма самозахисту (Törnquist-Plewa and Yurchuk, 2019).

Антиколоніалізм означає не лише протистояння колоніалізму, а вивіщення національних цінностей над універсальними імперськими; це не просто заперечення колоніалізму, а схвалення протилежного. Принципово важлива риса антиколоніалізму – наслідування структур мислення та письма колоніалізму, тобто він здобуває полемічної виразності й політичної заангажованості «шляхом прямого успадкування структур колоніалізму» (Kolesnyk, 2024).

Саме з цієї перспективи Торнквіст-Плева і Юрчук визначили амбівалентність політики пам'яті в Україні після Революції Гідності 2013 – 2014 рр. (до широкомасштабного вторгнення – прим. авт.) Аналізуючи два сюжети політики пам'яті – Другу Світову війну і діяльність українських націоналістичних організацій – ОУН і УПА, автори виокремлюють як елементи антиколоніальності (впровадження націоналістичної візії) так і гібридності (залишки радянського наративу), т.зв. «третього простору» (Törnquist-Plewa and Yurchuk, 2019).

Метою цієї статті є з'ясування характеру та викликів української політики деколонізації в умовах повномасштабної війни з Росією, зосереджуючи увагу на кейсі Одеси. - простору з особливим історичним і культурним контекстом, де перетинаються українська імперська, радянська та пострадянська спадщина.

Випадок Одеси є показовим для суперечливого розуміння деколонізації як з боку уряду так і з боку суспільства. З одного боку, місто стало мішенню російських ракет з самого початку вторгнення. З іншого боку, у XIX та на початку XX століття воно було одним з центрів російської економіки і імперської культури, саме цією культурою просякнутий публічний простір Одеси, що в свідомості певної частини містян і є історичним «обличчям» міста.

Історія Одеси є важливою складовою не лише українського, але й ширшого постімперського історичного дискурсу. Одеса з часу свого формального заснування в 1794 році постає об'єктом ідеологічного переосмислення, де точка конфлікту – це інтерпретація її походження, ролі у формуванні імперського простору та місця в національній історії України. Традиційно офіційною датою заснування міста вважається 2 вересня 1794 року – день, коли за указом російської імператриці Катерини II почалося будівництво порту (Natkovich, S., 2016, p. 853). Сучасні українські дослідники, зокрема історик Євген Маціборко, доводить, що ця дата є радше елементом імперського міфу, сформованого в XIX столітті з метою легітимації російського контролю над регіоном. У цьому контексті історик Апполон Скальковський навмисно пов'язав дату заснування Одеси з днем коронації Миколи I, створивши символічну прив'язку до династичної спадкоємності імперської влади (Історик піддав сумніву імперську версію дати заснування Одеси, 2022).

Насправді територія сучасної Одеси була заселена задовго до 1794 року. Ще з XV століття тут існував порт Хаджибей, що згадується в архівних документах 1415 року. У XVIII столітті він був османським форпостом, який у 1789 році під час російсько-турецької війни був захоплений російськими військами під командуванням Хосе де Рібаса. Лише в 1795 році на мапах офіційно з'являється назва «Одеса», що на думку українських істориків також свідчить про штучність імперської «дати народження» міста (Бачинська, Вегерчук та Самойлов, 2012). Вони вважають, що російський наратив «заснування» Одеси був спрямований на символічне стирання попередньої історії регіону та утвердження його як чистого аркуша імперського проекту (Richardson, 2005, p. 13-16).

Тим не менш, слід визнати, економічне і соціокультурне обличчя Одеси формувалося під домінуючим впливом російського імперського впливу. Одеса дуже швидко стала важливим стратегічним і культурно-економічним центром імперії. У 1819 році вона отримала статус порто-франко, що стимулювало інтенсивну торгівлю та приплив іноземного капіталу (Natkovich, 2016). Управлінська еліта міста формувалася здебільшого з вихідців із Західної Європи: герцог де Рішельє, граф Ланжерон тощо. Ці постаті сприяли модернізації міста за західноєвропейськими зразками, що лише підсилювало образ Одеси як «вікна до Європи» на південних кордонах імперії. Російська влада активно інвестувала в інфраструктуру, архітектуру, освіту та культуру Одеси, розвиваючи її як опорний пункт імперського впливу на півдні. Імперський дискурс представив Одесу як зразковий простір «цивілізаторської місії» Росії, де досягнення модерності було можливим лише завдяки присутності імперії (Richardson, 2017, p. 3-6).

Але з іншого боку, цей наратив суттєво спрощує реальну історію міста, ігноруючи його мультикультурну ідентичність та зв'язки з українським культурним простором. Одеса з самого початку була мозаїкою національностей – українців, євреїв, росіян, греків, болгар, італійців, німців, поляків, вірмен, татар (Городілов та Громович, 2023).

Така етноконфесійна строкатість створила підґрунтя для особливого урбаністичного типу – міста з унікальною мовною, побутовою та культурною традицією. Саме в цьому контексті формувалася так званий «одеський міф» – образ міста як території свободи, гумору, життєрадісності, підприємливості й самоіронії (Kabanen, 2023.). Його активно транслювали в літературі, театрі та кінематографі, й хоча багато в чому цей образ був експортований у межах радянської культурної політики, він виростав із реальної міської повсякденності.

Важливо зазначити, що значна кількість уродженців Одеси відіграла помітну роль у формуванні російської імперської та пізніше радянської культури. Мова йде, зокрема, про таких постатей, як Ісак Бабель, Леонід Утьосов, Костянтин Паустовський, Михайло Жванецький, Ілля Ільф і Євген Петров. Їхній доробок формувалася в умовах домінування російської мови та культури, і вони часто самі себе ідентифікували в межах загальноросійського або радянського культурного простору. Багато одеситів дотепер вважають цих діячів частиною локальної ідентичності, вбачаючи в них втілення одеського типу інтелігенції – дотепного, інтернаціонального, ексцентричного. Однак у межі сучасного українського історико-культурного дискурсу така спадщина трактується як вияв російського колонізаторського впливу, коли Одеса – замість бути повноцінним українським містом – «вливалася» в імперську культуру, працюючи на її розширення та культурну гегемонію. Це створює напругу між ностальгійним образом «старої Одеси» та сучасним переосмисленням історичного наративу в постколоніальному контексті.

Попри спроби імперської русифікації, в Одесі ще з кінця XIX століття активно діяли українські інтелектуали. Тут у 1905 році виникла перша українська «Просвіта», в місті виходили українські газети, проводилися театральні вистави українською мовою (Herlihy, 2019, p. 74-82). Таким чином, Одеса не була лише «російським містом» на Чорному морі, а простором, у якому виявлялися і розвивалися українські національні ідеї. З Одесою пов'язані життя і творчість видатних фігур загальноукраїнського наративу. До міста щосезону навідувалась Леся Українка, а у перші десятиліття радянської влади тут працювали кінорежисер Олександр Довженко, письменник Юрій Яновський режисер та драматург Лесь Курбас. Втім, і за комуністичних часів, і навіть десятиліття української незалежності українська візія Одеси залишалася на маргінесі, а українські історичні і культурні діячі майже не були представлені у мнемонічному ландшафті міста, де домінував імперсько-радянський сентимент (Большакова, 2025).

Складне переплетення сюжетів і наративів історії міста доповнюється специфічною етномовною структурою. Одеса – яскравий приклад не збіг етнічної і мовної ідентичностей. Сучасна етнічна структура міста залишається надзвичайно строкатою. За переписом 2001 року (останній на цей час офіційний перепис населення в Україні), українці становили близько 62% населення, росіяни – приблизно 29%, євреї, болгари, молдовани, вірмени, греки, гагаузи та представники інших національностей склали решту (Одеса в цифрах, 2025). Тим не менш у мовному сенсі, за тим же переписом, понад 85% мешканців Одеси вказували російську як рідну мову (Одеса в цифрах, 2025). Проте в останнє десятиліття, зокрема після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році, українська мова суттєво посилила свої позиції в освіті, медіа, культурі та публічному просторі (Зубар та Голда, 2023). Хоча мовна політика і динаміка розвитку мовної ситуації не входять до питань цього дослідження, зазначимо, що мовна українізація вважається промодернізаційною політикою деколонізації однією із заповорок переформатування ідентичності міста у бік україноцентричності.

Втім така політика нашоується на потужний контрнاراتивний спротив в якому не все пов'язане з російським і радянським є чужим і іншим, а деякі елементи

імперського нарративу позиціонуються як власні, притаманні специфічній одеській ідентичності

При цьому, Одеса, де вплив комунізму не настільки проник у свідомість переважно орієнтованої на приватну власність та торгівлю масу одеситів, досить легко відмовилась від частини комуністичних маркерів ще у 1990-х роках, перебуваючи у дещо несподіваний спосіб суголосно з західними областями України. Але місце комуністичним пам'ятникам та назвам найчастіше поставали російсько-імперські, що позиціонувалося як відтворення «справжньої» історії міста і активно підтримувалося і навіть зініціювалося міською владою. В руслі російського імперського нарративу діяли навіть ті представники місцевого самоврядування, що належали до українських національно центричних партій. Так, мер Одеси у 1994 – 1998 та 2005 – 2010 р., єврей за походженням Едуард Гурвіц, близький до партії Народний Рух України ініціював встановлення пам'ятника Катерині II у місті (Петков та ін., 2024).

Враховуючи слабку присутність комуністично-радянського сентименту декомунізаційні закони 2015 р. не спричинили серйозного зіткнення конкуруючих нарративів (націоцентричного і радянського) саме на основі їх змісту і сенсу. Декомунізація тоді служила скоріше прикриттям політичного протистояння між виборною міською радою і органом центральної влади – обласною державною адміністрацією (HORNET-INFO, 2025).

Але після початку повномасштабної збройної агресії і прийняття «деколонізаційного» закону 2023 р. мнемонічна боротьба є сутністю конкуруючих візій одеської ідентичності – або за допомогою сек'юритизації і антиколоніального націоналізму вона буде вписана в українськоцентричний нарратив або збереже певні елементи амбівалентності.

Акторами першої візії виступає держава у вигляді Українського Інститут національної пам'яті, обласна державна (військова) адміністрація і ряд громадських організацій – «Одесі 600, «Не робить мені нерви», «Деколонізація. Одеса» тощо. Головна ідея позбавлення російської спадщини має виражений безпековий характер і обґрунтовує делегітимізацію російського нарративу з позицій сек'юритизації. За словами активіста деколонізаційного руху, юриста Артема Карташова: «У час, коли Росія офіційно проголошує, що її кордони – «там, де російська мова й культура», ідентичність кожного українського міста перестає бути символічною. Це – питання національної безпеки. Російська мова, культура, «пам'ять» і «традиції» вже давно не є просто елементами «м'якої сили» – це маркери територій, на які Кремль претендує у своєму неоімперському проєкті» (Карташов, 2025).

При чому обґрунтування деколонізаційного підходу в Одесі з боку місцевих прихильників деколонізаційного дискурсу є навіть більш акцентованою на сек'юритизацію і антиколоніалізм ніж на центральному рівні, хоча і не виходить за рамки діючого законодавства. Вочевидь, це пов'язане з глибоким вкоріненням імперської історичної пам'яті, що за логікою антиколоніального націоналізму потребує радикального очищення. До того ж, неодноразові заяви Кремля про Одесу як історично російське місто зумовлюють підвищення градусу антиколонізаційної риторики і дій (Harward et al., 2025).

У цьому плані показовим є роз'яснення логіки деколонізації, у спеціальному довіднику «Герої одеських вулиць», що його підготувала військова адміністрація і в якому міститься пояснення кожного випадку перейменування (Петков та ін., 2024). По-перше, автори маркують імперський і радянський періоди історії Одеси не тільки як колоніальні, але і як окупаційні. Втім, така характеристика не є присутньою, ані в українському законодавстві, ані в загальноукраїнському деколонізаційному дискурсі. По

друге, в довіднику українська деколонізація пов'язується із світовим антиколоніальним рухом з посиланням на боротьбу Азії і Африки проти імперського поневолення. По-третє, автори, вони ж актори деколонізації, однозначно пов'язують вибір тих локальних персоналій для увічнення їх у топонімічному просторі з їх участю та внеском в українське державотворення, українську незалежність, культуру, самосвідомість, або ж боротьбою з імперським або радянським режимом (Петков та ін., 2024).

«Деколонізація – це тотальне переформатування свідомості українців від малоросійськості, меншовартості на глибинні українські сенси, – вважає Олександр Музичко, історик, один із авторів довідника, член топонімічної групи з перейменування при Одеській обласній (військовій) адміністрації (Філіпова, 2025).

Акцентованим є увічнення пам'яті сучасних українських воїнів, уродженців Одеси, або дотичних до нього, що загинули у боротьбі з російською збройною агресією (Петков та ін., 2024). З одного боку, це додає моральної обґрунтованості і ваги процесу деколонізації, а з іншого допомагає позбавитися домінуючого героїчного наративу 2 світової війни в його радянському вияві. В рамках цього напрямку антиколоніальних зусиль перейменуванню або демонтажу підлягають об'єкти, названі на честь радянських військових, які хоча і доклалися до вигнання з Одеси нацистських загарбників, але займали високі посади у радянській військово-політичній ієрархії, тобто представників радянського генералітету, що загалом відповідає букві деколонізаційного закону. З інших пам'ятників воїнам Радянської Армії прибирається радянська символіка, найчастіше це комуністичні зірки (Intent, 2025).

Також згідно з логікою місцевих авторів деколонізації, яка слідує відповідному закону бекграунд причетності до радянських спецслужб або вихваляння радянського ладу слугує аргументом для усунення з публічного простору ряду персон, які посідають помітне місце у одеській культурній матриці ХХ ст. – Бабеля, Паустовського, Жванецького тощо (Пленчук та Стрельцова, 2025). Згідно ж цієї логіки промоція імперської політики і роль маркера імперського колонізаційного впливу унеможливають присутність російського поета Олександра Пушкіна в мнемонічному ландшафті міста. І хоча пам'ятник Пушкіну був визнаний об'єктом культурної спадщини і за законом не підлягав деколонізації, активісти домоглися виключення його, а також пам'ятника князю Воронцову з офіційного Державного реєстру нерухомих пам'яток культурної спадщини національного значення (Кушнір, 2023).

Пояснюючи таку завзятість своїх зусиль актори деколонізації наполягають на тому, що топонімія та пам'ятники – це найвища форма вшанування і пов'язаний з Одесою літературний доробок або історичний внесок не може переважити проведення імперської політики або боротьбу з українською незалежністю на початку ХХ ст. чи глорифікацію і виправдання тоталітарних режимів (Петков та ін., 2024). Тому хоча місце в історії Одеси і Катерини II, і Воронцова і Жванецького визнається, але воно має буде представлене не в топоніміці та меморіалізації, а в бібліотеках, музеях, підручниках «Бо ми будемо Україну, яка відстоює українські інтереси та мову, хоча в топоніміці ми врахували і представників інших національностей, неукраїнських, для яких рідна мова була, наприклад, не українська. Але ці люди обов'язково мали бути прихильними до України (Голда та Гаврилова, 2024).

В той же час деколонізація не торкнулася діячів-іноземців, що займали посади в імперській адміністрації і проводили імперську політику. Яскравий приклад – це пам'ятник Дюку Ришельє. Незважаючи на його зв'язок з Російською імперією, прихильники деколонізації вважають, що його можна адаптувати до сучасної української наративи, прямо вказуючи, що в цьому сенсі закон можна інтерпретувати вільно, підкреслюючи внесок Ришельє в розвиток європейської культури в місті. Хоча,

насправді, справа в тому, що пам'ятник Дюку – це візитна картка Одеса, настільки впізнавано місце пам'яті, що навіть, якщо б його прототип в реальності і насаджував русифікацію, навряд чи в цьому випадку варто було б суворо дотримуватися букви закону. Більш того, коли з початком великої війни постало питання про захист пам'ятника, волонтери швидко зібрали кошти на його охорону, називаючи його «нашим герцогом». Для багатьох одеситів він перестав асоціюватися з російським імперіалізмом, а став символом місцевої ідентичності (The Economist, 2024). Це приклад того, як частина імперської спадщини була інтегрована в місцевий український дискурс без втрати історичної глибини. Втім, кейс Ришельє, це скоріше виключення з правила, що пояснюється його непересічною вагою у свідомості одеситів і іноземним походженням прототипа.

Справа в тому, що не тільки Ришельє, але й ряд інших представників одеського імперського наративу, як і загалі той російсько імперський міф, який складався протягом двох століть, сприймаються частиною одеситів як природний базис локальної ідентичності. Тому опозиція антиколоніальному проекту в Одесі виглядає потужнішою ніж в інших містах і вдається до зворотної сек'юритизації власної візії історичного минулого. Акторами цього контрнративу є Одеська міська рада та ряд місцевих активістів. Міська рада намагалася діяти через логіку амбівалентності. З одного боку, міська рада у відповідності із законом перейменувала два райони міста, 210 вулиць та провулків, десять топонімічних об'єктів – алеї, сквери, площі та меморіали – отримали нові назви. Було проведено демонтаж 18 пам'ятників, присвячених встановленню радянської влади, діячам російської історії й культури, зокрема «засновникам Одеси», Леніну, Фрунзе, Дмитрію Донському, Пушкіну, по два – Горькому і Карлу Марксу, сім – Суворову (Плетенчук, 2024).

З іншого боку, вона пропонувала давати вулицям нейтральні назви і намагалася залишити в публічному просторі міста певні елементи пов'язані з імперсько-радянським наративом, які є важливим, на її погляд, для одеської культурної спадщини. Це стало приводом для критики з боку прихильників повної ліквідації імперського фокусу одеської минувшини, які бачили в цьому свідоме затягування деколонізації, спробу зберегти колоніальні елементи в камуфльованій формі, і ігнорування україноцентричного наративу. Ярослава Різникова, представниця Одеської обласної адміністрації висловила розчарування з приводу деяких пропозицій, які обласна влада вже отримала від органів місцевого самоврядування. На її думку, процес дерусифікації та деколонізації – слушний момент для увічнення українських діячів, але натомість з'являються численні "лісові, морські, сонячні, затишні" тощо (Одеська обласна державна адміністрація, 2024). Ця позиція пояснюється акторами деколонізації таким чином: «Будь-які абстракції утворюють сутнісну порожнечу, яка обов'язково буде заповнена, і з огляду на історію століть російсько-українських відносин, навіть після нашої перемоги росія не полишить спроб впливати на наше середовище, у тому числі монументальне та топонімічне» (Петков та ін., 2024).

Ситуація загострилася після того як функції змін публічного простору перейшли до Одеської державної військової обласної адміністрації, яка діяла в руслі антиколоніалізму. Комісія Обласної державної військової адміністрації не проводила громадських слухань, а рішення про демонтаж пам'ятників Пушкіну і Бабелю стали основними тригерами суперечки двох «таборів» і зумовило дії по сек'юритизації пам'яті вже з боку противників деколонізації. Вони звернулися з відкритим листом до ЮНЕСКО і до Президента України, з проханням призупинити «несвоєчасний демонтаж культурної спадщини» і відкласти ці процеси до мирного часу, коли буде можливість проводити широкі експертні обговорення та здійснювати громадський контроль (Piliavsky et al.,

2022). І апелюючи до того, що пам'ятники Пушкіну і Бабелю знаходяться в історичному центрі Одеси, який включений до списку об'єктів світової культурної спадщини UNESCO (UNESCO, 2025).

На думку противників деколонізації, Пушкін для Одеси так само важливий, як герцог Ришельє. Саме тут він розпочав роботу над «Євгенієм Онегіним» і пов'язав себе з римським поетом Овідієм, вигнаним до Понту. Тому його творчість і присутність у міському ландшафті є не тільки спадщиною Росії, а й частиною культурної матриці Одеси (Гусев, 2025).

Ця суперечка вийшла на сторінки іноземних медіа. Так журнал Економіст опублікував розлогу статтю про підводні камені одеської деколонізації. В статті дві опонуючі сторони були названі «ультранационалістами» та «космополітами», є доволі спрощеною і некоректною характеристикою, адже позиції опонентів більш складні і неоднозначні. Питання про пам'ятники Одеси та перейменування вулиць не можна зводити до конфлікту між прихильниками українського націоналізму та космополітизму чи ба більше – російського імперіалізму, оскільки в дебатах беруть участь і багато інших груп. Навіть серед проукраїнських мешканців Одеси існують різні інтерпретації національного наративу, причому деякі наголошують на праві місцевої громади обирати своїх героїв, оскільки це конституційно закріплене право на самоврядування (Гусев, 2025).

Помірковані опоненти деколонізації закликають до збереження «культурного коду» міста – символів багатонаціонального минулого, літературної спадщини, а також виступають за перенесення пам'ятників у музейний простір, а не їх знищення. Одеський історик Кирило Ліпатов є одним із прихильників концепції «незручного минулого». У цьому контексті він посиляється на проблемні питання міської історії, які існують у кожному урбанізованому ландшафті і не завжди вписуються в нову національну наратив. У своїх публічних виступах та фахових коментарях Кирило Ліпатов демонструє критичну позицію щодо нинішніх деколонізаційних процесів в Одесі, наголошуючи на їхній фрагментарності, кулуарності та реактивності. Ліпатов підкреслює, що важливі архітектурні об'єкти, які є частиною історичного ансамблю, не можна демонтувати без усвідомлення їхнього значення у міському культурному ландшафті. Водночас він визнає важливість деколонізаційних ініціатив, але застерігає від презентизму – історіографічного підходу, що трактує минуле крізь призму сучасних цінностей (Большакова, 2025).

Радикальніша опозиція – серед яких міський голова Труханов, журналіст Леонід Штекель вдаються до звинувачень опонентів у культурній революції. Штекель обурюється тим, що перейменовували вулиці, названі на честь письменників, які входили до Одеської школи: Катаєв, Бабель, Паустовський, Ільф і Петров. «Звісно, вони були дуже неоднозначними. Але вибачте, будь ласка, вся Українська спілка письменників – це все люди, які мали перед собою такий багаж, таку шафу зі скелетами, що там можна цілий цвинтар зробити» (Стасюк, 2025).

Тобто, в контексті Одеси проявляється вся складність застосування антиколоніальної практики. З одного боку у сучасної України відбувається зміна позицій: наратив, який раніше був субальтерним – україноцентричний, – тепер вибудовує нову гегемонію, тоді як імперський (і загалом, російський) дискурс опиняється в позиції захисту і маргіналізації. Проте, в Одесі імперський наратив має глибоку вкоріненість у локальній пам'яті, зокрема серед певної частини одеситів, для яких образи Пушкіна, Бабеля та ін. є не символами колоніального панування, а частиною культурної ідентичності міста. Одеський випадок демонструє перетворення політики на антагонізм – коли відмінність між позиціями не сприймається як легітимна, а як ворожа.

У гегемонічному проєкті деколонізації відбувається чітке окреслення меж прийнятного і «свого»: російське, імперське – це інше, що має бути викреслено. Водночас противники деколонізації вибудовують контргегемонічний дискурс, що також претендує на істинність, закликаючи до збереження «справжньої» Одеси як багатонаціонального космополітичного утворення. Це створює конфігурацію, де не існує нейтрального «центру» – обидві сторони претендують на гегемонію і відмовляють одна одній у праві на легітимне бачення історії.

Треба відзначити, що обидві сторони використовують один і той самий наратив про мультикультурність Одеси як центральний у своїй аргументації. Кардинально різні трактовки міфу про мультикультурність Одеси доповнюються однаковим бажанням залучити національні меншини на свій бік і позиціонувати себе як виразників їхньої мнемонічної позиції.

Противники деколонізації вважають, що вона витіснить пам'ять про мультикультурний характер міста (часто посилаються на те, що Бабель, Жванецький, Ільф і Петров та ін. були євреями і оспівували єврейський колорит Одеси). Як зауважує журналістка Антоніна Полетті твори Бабеля прославили місто як центр багатонаціональної культури, описавши єврейське гетто, грубіянських контрабандистів і мистецьку богему, де співіснували люди різних мов і віросповідань. На її думку, відмова від такого культурного коду може призвести до спрощення історії та втрати туристичної привабливості, адже саме «одухотворені нариси Бабеля» зробили Одесу відомою на весь світ (Тіравський, 2025).

Їхні опоненти твердять, що за фасадом апеляцій до мультикультурності часто приховується прагнення зберегти домінування російської культури, яке усталилося в радянську добу. Актори деколонізації вважають, що саме вони просувають у наратив мультикультурності, намагаючись вести історію міста з турецького порту Хаджибей (попередник Одеси), перейменовуючи топонімічні об'єкти на честь одеситів різного етнічного походження – кримських татар Номана Челебіджіхана, засновника Кримськотатарської Республіки, Решата Умерово героя сучасної російсько-української війни, євреїв – Шалом-Алейхема, Караванського, Жаботинського, Ройтбрута (Стасюк, 2025).

Сергій Гуцалюк, представник Українського Інституту національної пам'яті протиставляючи радянсько – імперську і українську ідентичність, дещо безапеляційно вважає, що саме українська вбирає в себе й ідентичності тих народів, що проживали і проживають на цій території (Філіпова, 2025).

Міф про мультикультурність з одного боку має об'єднуючий потенціал, він передбачає можливість для постколоніального осмислення і створення певних форм гібридної мнемополітики. Втім, засадниче протиріччя завдань акторів деколонізації – інтегрувати регіональну пам'ять у загальноукраїнський гранд-наратив і тим самим об'єднати українців, зі збереженням специфіки мультикультурності (Большакова, 2025) і противників деколонізації – залишити тісний зв'язок регіональної пам'яті з імперським минулим часто приводить до того обидві сторони використовують цей міф для посилення своїх антагоністичних наративів.

Фактором підживлення антагонізму є сама сфера найбільш виразного застосування деколонізації – топоніміка. Це те, що відома українська літературознавиця Тамара Гундорова іронічно назвала «топонімічна деколонізація», яка не порушує сутнісних питань і візій майбутнього України і не сприяє його осмисленню (Ukrainer Q, 2025).

Видалення маркерів із простору саме по собі не змінює свідомості. Так само й зміни у свідомості не завжди призводять до усунення цих маркерів вважає філософія

Оксана Довгополова, закликаючи до діалогічного осмислення минулого (Філіпова, 2025). На думку Кирила Ліпатова, осмислена робота з колективною пам'яттю має відбуватися у форматі діалогу, відкритих обговорень і культурного переосмислення. Такий підхід, є продуктивнішим за спробу просто «зачистити» простір від дискусійних символів, не надаючи альтернативи або платформи для переосмислення (КУРС, 2024).

У серпні 2024 року громадська організація «Деколонізація Одеси», підтримана громадськими інтелектуалами, такими як Петро Померанцев та Ярослав Грицак, провела масштабне соціологічне опитування мешканців Одеси, щоб з'ясувати ставлення громади до ініціатив центрального уряду з деколонізації (Odesa Business Club, 2024). Опитування виявило розгубленість одеської громади перед викликами деколонізації, незважаючи на прихильність міста до єдності України та державного суверенітету. Станом на 2024 рік одеська громада все ще не знала, як поводитися зі спадщиною радянської епохи. Лише 7,5% мешканців Одеси підтримують рух деколонізації. Водночас імперські символи є однаково непопулярними серед мешканців міста – лише трохи більше 8% визнають важливість Російської імперії у створенні міста. Позиція більшості є показовою, хоча й не переважає: понад 58% мешканців Одеси визнають усі історичні епохи однаково важливими для міста (Odesa Business Club, 2024).

Таким чином, Одеса є яскравим прикладом зіткнення державної стратегії «антиколоніалізму» та місцевих контекстів. У той час як держава прагне видалити імперські і радянські наративи з публічного простору, гібридна історія міста, з її переплетеними українськими, імперськими, радянськими та мультикультурними впливами, що охоплюють століття, створює внутрішні суперечності.

Бібліографічний список

- HORNET-INFO, 2025. 5.2. *Одеса. Період 2000 – 2014. Одеса: культура, історія, етно-групи* [онлайн]. Доступно: <<https://www.hor.net.ua/en/odesa-a-little-history/odesa-8e/>> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Бачинська, О.А., Вегерчук, С.М. та Самойлов Ф.О., 2012. *Історія Одеси і Оदेशини: (кінець XVIII ст. – 1914 р.): історико-краєзнавчий нарис*. Одеса: Астропринт.
- Большакова, А., 2025. Саботаж чиновників, деколонізація через спротив. Як Одеса звільняється від російського міфу – репортаж. *Українська правда*. [онлайн]. Доступно: <<https://www.pravda.com.ua/articles/2025/01/22/7494675/>> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Голда, О. та Гаврилова, Н., 2024. «У чому винні Бабель та Паустовський?»: інтерв'ю з істориком про перейменування в Одесі. *Суспільне Одеса*. [онлайн]. Доступно: <https://suspilne.media/odesa/809133-u-comu-vinni-babel-ta-paustovskij-intervu-z-istorikom-pro-perejmenuvanna-v-odesi/> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Городілов, О. та Громович, У. 2023. Чи перетвориться Одеса на Хаджибей? Делікатна деколонізація. *Український кризовий медіа-центр*. [онлайн]. Доступно: <<https://uchoose.uacrisis.org/chy-peretvorytsya-odesa-na-hadzhybej-delikatna-dekolonizatsiya/>> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Гусєв, Г., 2025. Свій чужий Пушкін. «Бабель» сфотографував усі місця в Одесі, де мають прибрати пам'ятники (у тому числі Бабелю) – та розпитав громадських діячів, що вони думають про деколонізацію їхнього міста. *Бабель*. [онлайн]. Доступно: <<https://babel.ua/texts/114508-sviy-chuzhiy-pushkin-babel-sfotografuvav-usi-miscya-v-odesi-de-mayut-pribrati-pam-yatniki-v-tomu-chisli-babelyu-ta-rozpityav-gromadskih-diyachiv-shcho-voni-dumayut-pro-dekolonizaciyu-jihnego-mista>> (Дата звернення: 13.06.2025).

- Жук, Т., 2022. Спроба стерти пам'ять нації. Як окупанти в Маріуполі знищують частку історії України. *Східний варіант*. [онлайн]. Доступно: <<https://v-variant.com.ua/article/okupanty-v-mariupoli-znyshchuiut-istoriiu/>> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Закон України Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки № 317-VIII від 09.04.2015. *Верховна Рада України* [онлайн]. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19?lang=en#Text>> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Закон України Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів № 3005-IX від 21.03.2023. *Верховна Рада України* [онлайн]. Доступно: <https://ips.ligazakon.net/document/t233005?an=&ed=0000_00_00&dtm=&le=> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Зубар, Д. та Голда, О., 2023. Більше половини жителів Одещини вважають українську мову рідною – дослідження. *Суспільне Одеса* [онлайн]. Доступно: <<https://suspilne.media/odesa/415236-bilse-polovini-ziteliv-odesini-vvazaut-ukrainsku-movu-ridnou-doslidzenna/>> (Дата звернення: 13.06.2025).
- UACrisis, 2022. *Історик піддав сумніву імперську версію дати заснування Одеси* [онлайн]. Доступно: <<https://uacrisis.org/uk/istoryk-piddav-sumnivu-impersku-versiyu-daty-zasnuvannya-odesy>> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Карташов, А., 2025. Усередині гібридної війни. Як Одесі вийти з пастки міфу про «город з історією». *Дзеркало тижня*. [онлайн]. Доступно: <<https://zn.ua/ukr/UKRAINE/useredini-hibridnoji-vijni-jak-odesi-vijti-z-pastki-mifu-pro-horod-s-istorijej.html>> (Дата звернення: 13.06.2025).
- КУРС, 2024. *Кирило Липатов: Як змінюється Одеса в час війни – мова, ідентичність, деколонізація*. [онлайн відео]. Доступно за адресою: <<https://www.youtube.com/watch?v=MYhcSgnr8qk>> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Колебякина-Усманова, Е. та Казакова, Д., 2023. Росія повинна пропонувати не мирову революцію, а бунт. *Бізнес онлайн – Новості Казані* [онлайн]. Доступно: <<https://www.business-gazeta.ru/article/586475>> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Кушнір, М., 2023. Скульптури Пуншкіну, Воронцову та Суворову на Одещині виключили з держреєстру пам'яток національного значення. *Суспільне Одеса* [онлайн]. Доступно за адресою: <<https://suspilne.media/odesa/614631-skulpturi-puskinu-voroncovu-ta-suvorovu-na-odesini-viklucili-z-derzreestru-pamatok-nacionalnogo-znacenna/>> (Дата звернення: 13.07.2025).
- Российское историческое общество, 2025. *Наши приоритеты* [онлайн]. Доступно: <<https://historyrussia.org/proekty/nashi-prioritety.html>> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Одеса в цифрах, 2025. *Офіційний сайт міста Одеса* [онлайн]. Доступно за адресою: <<https://omr.gov.ua/ua/odessa/data/#>> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Петков, Д., Карташов, А., Музичко, О., Гончарук, Т., Різнікова, Я. та Шишко, О., 2024. Герої одеських вулиць. *Довідник щодо реалізації Закону України «Про засудження і заборону пропаганди російської імперської політики в Україні та деколонізацію топонімів» на території міста Одеси*. Одеса.
- Пленчук, Д. та Стрельцова, С., 2025. Жванецький, Бабель, Ільф: культурна спадщина, чи імперська пропаганда? Що каже УІНП. *Суспільне Одеса* [онлайн]. Доступно: <<https://suspilne.media/odesa/999231-zvaneckij-babel-ilf-kulturna-spadsina-ci-imperska-propaganda-so-kaze-uinp/>> (Дата звернення: 13.06.2025).

- Плетенчук, Д., 2024. Деколонізація Одеси та області: підбиття підсумків і новий етап', *Суспільне Одеса* [онлайн]. Доступно за адресою: <https://suspilne.media/odessa/750423-dekolonizacia-odesi-ta-oblasti-pidbitta-pidsumkiv-i-novij-etap/> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Одеська обласна державна адміністрація, 2024. *Про процес деколонізації та деколонізації Одещини* [онлайн відео]. Доступно: <https://www.facebook.com/watch/?v=982172196834532> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Путин, В., 2022. Обращение Президента Российской Федерации. *Президент росси* [онлайн]. Доступно за адресою: <http://kremlin.ru/events/president/news/67828> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Первомайськ. Info, 2022. *Російські окупанти почали боротьбу з книгами, бібліотеками, пам'ятками культури* [онлайн]. Доступно: <http://www.pervomaisk.info/?p=18686> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Odesa Business Club, 2024. *Сприйняття Одеси та її основні міфи*. [онлайн]. Доступно за адресою: <https://www.scribd.com/document/783019880/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D0%94%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%8C-%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96-%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%9B%D0%B8%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%8C2024> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Стасюк, І., 2025. Деколонізація в Одесі: чому їй опираються і чи справді вона знищить «мультикультурність». *Хмарочос* [онлайн]. Доступно за адресою: <https://hmarochos.kiev.ua/2025/02/06/dekolonizacziya-v-odesi-chomu-yij-opuyayutsya-i-chy-spravdi-vona-znyshhyt-multykulturnist/> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Тіравський, В., 2025. В Одесі громадські діячі виступили проти перейменування вулиць і демонтажу пам'ятників радянської доби. *Foreign Ukraine* [онлайн]. Доступно за адресою: <https://foreignukraines.com/2025/05/20/in-odessa-public-figures-spoke-out-against-the-renaming-of-streets-and-the-dismantling-of-soviet-era-monuments/> (Дата звернення: 13.06.2025).
- Філіпова, О., 2025. Деколонізація по одеськи. Як цивілізовано вирішити проблеми і виклики, пов'язані зі імперським і радянським минулим? *Чорноморські новини*, [онлайн]. Доступно: <https://chornomorka.com/archive/22531/a-171323.html> (Дата звернення 13.06.2025).
- Ukraïner Q, 2025. *Що Європа думає про Україну насправді. Гундорова пояснює*. [онлайн відео]. Доступно: https://www.youtube.com/watch?v=N6BL_Jp2Gzg (Дата звернення: 13.06.2025).
- Harward, C., Evans, A., Olmsted, J., Sobieski, J. and Kagan, F. W., 2025. Russian Offensive Campaign Assessment. *ISW*. June 30, 2025 [online]. Available at: <https://www.understandingwar.org/background/russian-offensive-campaign-assessment-june-30-2025> (Accessed: 13.06.2025).
- Herlihy, P., 2019. *Odessa Recollected: The Port and the People*. Boston: Academic Studies Press. DOI: 10.1515/9781618117373.
- Kabanen, I., 2023. From Odessa to «Little Odessa»: Migration of Food and Myth. *Open Cultural Studies*, 7(1). DOI: 10.1515/culture-2022-0188.

- Kolesnyk, I., 2024. Anticolonialism. Postcolonialism. Ukraine (Methodological Essay). *Ukrains'kij istorichnij žurnal*, 4(577), pp. 173-192. DOI: 10.15407/uhj2024.04.173.
- Mälksoo, M., 2015. Memory Must Be Defended: Beyond the Politics of Mnemonical Security. *Security Dialogue*, 46(3), pp. 221-237. DOI: 10.1177/0967010614552549.
- Natkovich, S., 2016. Odessa as «Point de Capital»: Economics, History, and Time in Odessa Fiction. *Slavic Review*, 75(4), pp. 847-871. DOI: 10.5612/slavicreview.75.4.0847.
- Pakhomenko, S., 2022. Geschichte als «Waffe»? Russlands Instrumentalisierung der Erinnerungskultur im Zuge des Angriffskrieges gegen die Ukraine. *Ukraine-Analysen*, 270, pp. 2-5. DOI: 10.31205/UA.270.01.
- Piliavsky, A. et al., 2022. *UNESCO open letter for Ode(s)sa* [online]. Available at: <https://docs.google.com/document/d/1e16lTKRqUPdFCFSdx4J3K2oOvVUwEJQ6vwZtmVD6gzo/edit?addon_store&pli=1&tab=t.a30ac0lf5ql9> (Accessed: 13.06.2025).
- Richardson, T., 2005. Walking Streets, Talking History: The Making of Odessa. *Ethnology* 44(1), pp. 13-33. DOI: 10.2307/3773957.
- Richardson, T., 2017. *Kaleidoscopic Odessa : History and Place in Contemporary Ukraine*. Toronto: University of Toronto Press. DOI: 10.3138/9781442688438.
- The Economist, 2024. *Cancel culture in Ukraine. What happens in Odessa will shape what kind of country Ukraine becomes.* [online]. Available at: <<https://www.economist.com/christmas-specials/2024/12/19/cancel-culture-in-ukraine>> (Accessed: 13.06.2025).
- UNESCO, 2025. *The Historic Centre of Odesa*. [online]. Available at: <<https://whc.unesco.org/en/list/1703>> (Accessed: 13.06.2025).
- Törnquist-Plewa, B. and Yurchuk, Y., 2019. Memory Politics in Contemporary Ukraine: Reflections from the Postcolonial Perspective. *Memory Studies* 12(6), pp. 699–720. DOI: 10.1177/1750698017727806.
- Intent, 2025. *Vandalism of Rodion Malinovskyi Monument Reflects Anti-Russian Sentiment in Odesa*. [online]. Available at: <<https://intent.press/en/news/society/2025/vandalism-of-rodion-malinovskyi-monument-reflects-anti-russian-sentiment-in-odesa/>> (Accessed: 13.06.2025).

References

- Bachynska, O.A., Vegerchuk, S.M. and Samoylov, F.O., 2012. *Istoriia Odesy i Odeschchyny (kinets XVIII st.–1914 r.): istoryko-kraieznachnyi narys [History of Odessa and the Odessa region: (late 18th century – 1914): historical and local history essay]*. Odesa: Astroprint (in Ukrainian).
- Bolshakova, A., 2025. Sabotazh chynovnykiv, dekolonizatsiia cherez spryt [Sabotage by officials, decolonization through resistance. How Odesa is freeing itself from the Russian myth – report]. *Ukrainska Pravda*. Available at: <https://www.pravda.com.ua/articles/2025/01/22/7494675/> [Accessed 13 May 2025]. (in Ukrainian)
- Filipova, O., 2025. Dekolonizatsiia po odesky. Yak tsyvilizovano vyrishyty problemy i vyklyky, pov'iazani z imper'skym i radians'kym mynuly [Decolonization in Odessa. How to solve the problems and challenges associated with the imperial and Soviet past in a civilized way?]. *Chornomorski novyny* [online]. Available at: <https://chornomorka.com/archive/22531/a-171323.html> [Accessed 13 May 2025]. (in Ukrainian).
- Golda, O. and Gavrylova, N., 2025. U chomu vynni Babel ta Paustovskyi?: intervju z istorykom pro perejmenuvannia v Odesi [“What are Babel and Paustovsky to blame for?": an interview with a historian about the renaming in Odessa]. *Suspilne Odesa*. Available at:

- <<https://suspilne.media/odesa/809133-u-comu-vinni-babel-ta-paustovskij-intervu-z-istorikom-pro-perejmenuvanna-v-odesi/>> [Accessed 13 May 2025] (in Ukrainian).
- Gorodilov, O. and Gromovych, U., 2025. Chy peretvorytsia Odesa na Khadzhybei? [Will Odesa turn into Hadzhibey? Delicate decolonization] *Ukrainskyi Kryzovyi Media-Tsentr*. Available at: <https://uchoose.uacrisis.org/chy-peretvorytsya-odesa-na-hadzhybei-delikatna-dekolonizatsiya/> [Accessed 13 May 2025]. (in Ukrainian).
- Gusev, H., 2025. Svii chuzhyi Pushkin. «Babel» sfotografuvav usi mistsia v Odesi, de maiut prybraty pamiatnyky (u tomu chysli Babeliu) – ta rozpytav hromadskykh diiachiv, shcho vony dumaiut pro dekolonizatsiiu yikhnoho mista [A stranger's Pushkin. "Babel" photographed all the places in Odessa where monuments are to be removed (including those to Babel) - and asked public figures what they think about the decolonization of their city]. *Babel*. Available at: <<https://babel.ua/texts/114508-sviy-chuzhyi-pushkin-babel-sfotografuvav-usi-miscya-v-odesi-de-mayut-pribrati-pam-yatniki-v-tomu-chisli-babelyu-ta-rozpityav-gromadskih-diyachiv-shcho-voni-dumayut-pro-dekolonizaciuyu-jihnogo-mista>> [Accessed 13 May 2025]. (in Ukrainian).
- Harward, C., Evans, A., Olmsted, J., Sobieski, J. and Kagan, F. W., 2025. Russian Offensive Campaign Assessment. *ISW*. June 30, 2025 [online]. Available at: <<https://www.understandingwar.org/background/russian-offensive-campaign-assessment-june-30-2025>> (Accessed: 13 May 2025).
- Herlihy, P., 2019. *Odessa Recollected: The Port and the People*. Boston: Academic Studies Press. DOI: 10.1515/9781618117373.
- HORNET-INFO, 2025. 5.2. *Odesa. Period 2000 – 2014. Odesa: kultura, istoriia, etno-hrupy* [5.2. *Odesa. Period 2000 – 2014. Odesa: culture, history, ethnic groups*]. [online]. Available at: <<https://www.hor.net.ua/en/odesa-a-little-history/odesa-8e/>> (Accessed: 13 May 2025) (in Ukrainian).
- Intent, 2025. *Vandalism of Rodion Malinovskiy Monument Reflects Anti-Russian Sentiment in Odesa*. [online]. Available at: <<https://intent.press/en/news/society/2025/vandalism-of-rodion-malinovskiy-monument-reflects-anti-russian-sentiment-in-odesa/>> (Accessed: 13 May 2025).
- Kabanen, I., 2023. From Odessa to «Little Odessa»: Migration of Food and Myth. *Open Cultural Studies*, 7(1). DOI: 10.1515/culture-2022-0188.
- Kartashov, A., 2025. Useredyni hibrydnoi viiny [Inside the Hybrid War. How Odessa Can Escape the Trap of the Myth of a “City with History”]. *ZN.ua*. Available at: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/useredini-hibridnoji-vijni-jak-odesi-vijti-z-pastki-mifu-pro-horod-s-istorijej.html> [Accessed 13 May. 2025]. (in Ukrainian).
- Kolebyakina-Usmanova, E. and Kazakova, D., 2023. Rossiya dolzhna predlozhit' ne mirovuyu revolyutsiyu, a bunt [Russia must offer not a world revolution, but a rebellion]. *Biznes Online – Novosti Kazani* [online]. Available at: <https://www.business-gazeta.ru/article/586475> [Accessed 13 May 2025]. (in Ukrainian).
- Kolesnyk, I., 2024. Anticolonialism. Postcolonialism. Ukraine (Methodological Essay). *Ukrains'kij istorichnij zhurnal*, 4(577), pp. 173-192. DOI: 10.15407/uhj2024.04.173.
- KURS, 2024. *Kyrylo Lipatov: Yak zminiuietsia Odesa v chas viiny* [Kyrylo Lipatov: How Odessa changes during wartime – language, identity, decolonization]. [online video] Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=MYhcSgnr8qk> [Accessed 13 May 2025].
- Kushnir, M., 2025. Skulptury Pushkinu, Vorontsovu ta Suvorovu na Odeschyni vykliuchyly z derzhreestru [Sculptures of Punshkin, Vorontsov, and Suvorov in the Odessa region were excluded from the state register of monuments of national importance]. *Suspilne Odesa*. [online]. Available at: <https://suspilne.media/odesa/614631-skulpturi-puskinu->

- voroncovu-ta-suvorovu-na-odesini-viklucili-z-derzreestru-pamatok-nacionalnogo-znacenna/ [Accessed 13 May 2025]. (in Ukrainian).
- Mälksoo, M., 2015. Memory Must Be Defended: Beyond the Politics of Mnemonical Security. *Security Dialogue*, 46(3), pp. 221-237. DOI: 10.1177/0967010614552549.
- Natkovich, S., 2016. Odessa as «Point de Capital»: Economics, History, and Time in Odessa Fiction. *Slavic Review*, 75(4), pp. 847-871. DOI: 10.5612/slavicreview.75.4.0847.
- Odesa Business Club, 2024. Spryiniattia Odesy ta yii osnovni mify [Odesa Business Club and its basic myths] [online]. Available at: <<https://www.scribd.com/document/783019880/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D0%94%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%8C-%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96-%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-%D0%9B%D0%B8%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%8C2024>> (Дата звернення: 13 May 2025). (in Ukrainian).
- Odesa v tsyfrakh, 2025. *Odesa City Council* [online]. Available at: <https://omr.gov.ua/ua/odessa/data/#> [Accessed 13 May 2025]. (in Ukrainian).
- Odeska oblasna derzhavna administratsiia, 2024. Pro protses dekomunizatsii ta dekolonizatsii Odeshchyny [On the process of decommunization and decolonization of the Odessa region] [online video]. Available at: <https://www.facebook.com/watch/?v=982172196834532> [Accessed 13 May 2025]. (in Ukrainian).
- Pakhomenko, S., 2022. Geschichte als «Waffe»? Russlands Instrumentalisierung der Erinnerungskultur im Zuge des Angriffskrieges gegen die Ukraine. *Ukraine-Analysen*, 270, pp. 2-5. DOI: 10.31205/UA.270.01.
- Pervomaisk. Info, 2022. *Rosiiski okupanty pochaly borotbu z knyhamy, bibliotekamy, pam'iatkamy kultury* [Russian occupiers have begun a fight against books, libraries, and cultural monuments] [online]. Available at: <http://www.pervomaisk.info/?p=18686> [Accessed 13 May 2025]. (in Ukrainian).
- Petkov, D., Kartashov, A., Muzychko, O., Honcharuk, T., Riznikova, Ya. and Shyshko, O., 2024. Heroi odeskykh vulyts [Heroes of Odessa streets]: Dovidnyk shchodo realizatsii Zakonu Ukrainy «Pro zasudzhennia i zaboronu propagandy rosiiskoi imper'skoi polityky v Ukraini ta dekolonizatsiiu toponimii» na terytorii mista Odesy. Odesa. (in Ukrainian).
- Piliavsky, A. et al., 2022. *UNESCO open letter for Ode(s)sa* [online]. Available at: <https://docs.google.com/document/d/1el6lTKRqUPdFCFSdx4J3K2oOvVUwEJQ6vwZtmVD6gzo/edit?addon_store&pli=1&tab=t.a30ac0lf5ql9> (Accessed: 13 May 2025).
- Plenchuk, D. and Streltsova, S., 2025. Zhvanetskyi, Babel, Ilf: kulturna spadshchyna chy imperska propahanda? [Zhvanetsky, Babel, Ilf: cultural heritage or imperial propaganda? What does the UINP say?] *Suspilne Odesa*. Available at: <https://suspilne.media/odessa/999231-zvaneckij-babel-ilf-kulturna-spadsina-ci-imperska-propaganda-so-kaze-uinp/> [Accessed 13 May 2025]. (in Ukrainian).
- Pletenchuk, D., 2025. Dekolonizatsiia Odesy ta oblasti [Decolonization of Odessa and the region: summing up and a new stage]. *Suspilne Odesa*. Available at: <https://suspilne.media/odessa/750423-dekolonizacia-odesi-ta-oblasti-pidbitta-pidsumkiv-i-novij-etap/> [Accessed 13 May 2025]. (in Ukrainian).

- Putin, V., 2022. Obrashchenie Prezidenta Rossiiskoi Federatsii [Address by the President of the Russian Federation]. *President of Russia* [online]. Available at: <http://kremlin.ru/events/president/news/67828> [Accessed 13 May 2025]. (in Russian).
- Richardson, T., 2005. Walking Streets, Talking History: The Making of Odessa. *Ethnology* 44(1), pp. 13-33. DOI: 10.2307/3773957.
- Richardson, T., 2017. *Kaleidoscopic Odessa : History and Place in Contemporary Ukraine*. Toronto: University of Toronto Press. DOI: 10.3138/9781442688438.
- Rossyiskoe ystorycheskoe obshchestvo, 2025. Nashi priorityty [Our priorities]. [online]. Available at: <https://historyrussia.org/proekty/nashi-priorityty.html> [Accessed 13 May 2025]. (in Russian)
- Stasiuk, I., 2025. Dekolonizatsiia v Odesi: chomu yii opyrayutsia i chy spravdi vona znyshchyt 'multykulturnist' [Decolonization in Odessa: Why is it being resisted and will it really destroy "multiculturalism"?]. *Khmarochos* [online]. Available at: <https://hmarochos.kiev.ua/2025/02/06/dekolonizacziya-v-odesi-chomu-yij-opyrayutsya-i-chy-spravdi-vona-znyshchyt-multykulturnist/> [Accessed 13 May 2025]. (in Ukrainian).
- The Economist, 2024. *Cancel culture in Ukraine. What happens in Odessa will shape what kind of country Ukraine becomes.* [online]. Available at: <https://www.economist.com/christmas-specials/2024/12/19/cancel-culture-in-ukraine> (Accessed: 13 May 2025).
- Tiravskiy, V., 2025. V Odesi hromadski diiachi vystupyly proty pereimenuvannia vulyts i demontazhu pam'iatnykh radians'koi doby [In Odessa, public figures spoke out against the renaming of streets and the dismantling of Soviet-era monuments]. *Foreign Ukraine* [online]. Available at: <https://foreignukraines.com/2025/05/20/in-odessa-public-figures-spoke-out-against-the-renaming-of-streets-and-the-dismantling-of-soviet-era-monuments/> [Accessed 13 May 2025]. (in Ukrainian).
- Törnquist-Plewa, B. and Yurchuk, Y., 2019. Memory Politics in Contemporary Ukraine: Reflections from the Postcolonial Perspective. *Memory Studies* 12(6), pp. 699–720. DOI: 10.1177/1750698017727806.
- UACrisis, 2022. *Istoryk piddav summivu impersku versiiu daty zasnuvannia Odesy* [Historian casts doubt on imperial version of Odessa's founding date]. [online]. Available at: <https://uacrisis.org/uk/istoryk-piddav-sumniv-u-impersku-versiyu-daty-zasnuvannya-odesy> (Accessed: 13 May 2025). (in Ukrainian).
- Ukraïner Q, 2025. Shcho Yevropa думає про Україну насправді. Gundorova poiasniue [What Europe really thinks about Ukraine. Gundorova explains] [online]. Available at: https://www.youtube.com/watch?v=N6BL_Jp2Gzg [Accessed 13 May 2025]. (in Ukrainian).
- UNESCO, 2025. *The Historic Centre of Odesa*. [online]. Available at: <https://whc.unesco.org/en/list/1703> (Accessed: 13 May 2025).
- Zakon Ukrainy Pro zasudzhennia komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsystskoho) totalitarnykh rezhymiv v Ukraini ta zaboronu propagandy yikh symboliky № 317-VIII від 09.04.2015 [Law of Ukraine On the condemnation of communist and national socialist (Nazi) totalitarian regimes in Ukraine and the prohibition of propaganda of their symbols No. 317-VIII of 09.04.2015]. *Verkhovna Rada Ukrainy* [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19?lang=en#Text> [Accessed 13 May 2025]. (in Ukrainian).
- Zakon Ukrainy Pro zasudzhennia ta zaboronu propagandy rosiiskoi imper'skoi polityky v Ukraini i dekolonizatsiiu toponimii № 3005-IX від 21.03.2023 [Law of Ukraine On the condemnation and prohibition of the propaganda of Russian imperial policy in Ukraine and the decolonization of toponymy No. 3005-IX of 03/21/2023] *Verkhovna Rada*

- Ukrainy*, [online]. Available at: https://ips.ligazakon.net/document/t233005?an=&ed=0000_00_00&dtm=&le= [Accessed 13 May 2025]. (in Ukrainian).
- Zhubar, D. and Golda, O., 2023. Bil'she polovyny zhyteliv Odeshchyny vvazhaiut ukrains'ku movu ridnoiu – doslidzhennia [More than half of Odessa region residents consider Ukrainian their native language – study]. *Suspilne Odesa* [online]. Available at: <https://suspilne.media/odesa/415236-bilse-polovini-ziteliv-odesini-vvazaut-ukrainsku-movu-ridnou-doslidzenna/> [Accessed 13 May 2025]. (in Ukrainian).
- Zhuk, T., 2022. Sproba sterty pam'iat natsii. Yak okupanty v Mariupoli znyshchuiut chastku istorii Ukrainy [Спроба стерти пам'ять нації. Як окупанти в Маріуполі знищують частку історії України]. *Skhidnyi variant* [online]. Available at: <https://v-variant.com.ua/article/okupanty-v-mariupoli-znyshchuiut-istoriiu/> [Accessed 13 May 2025]. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 30.04.2025р.

S. Pakhomenko
I. Gridina
K. Balabanov

DECOLONISATION POLICY IN UKRAINE AND REFLECTIONS OF THE TERRITORIAL COMMUNITY (THE CASE OF ODESSA)

This article examines practical measures for decolonisation in Ukraine in the context of full-scale war with Russia, using the example of the city of Odessa as a space with a controversial historical and cultural context, where imperial, Ukrainian, Soviet and post-Soviet legacies intersect. Through the prism of postcolonial theory, securitisation theory and poststructuralist discursive analysis, the article shows how the Ukrainian state and civil society are responding to the Kremlin's aggression by dismantling imperial and Soviet symbols, while at the same time turning decolonisation into part of a mnemonic security strategy. The author focuses on the case of Odesa as an example of the conflict between anti-colonialism and local manifestations of hybrid historical memory. Particular attention is paid to the role of local self-government bodies in this conflict and the contradictions between the nationwide securitised logic and local forms of resistance determined by the cultural specificity of the city. It is emphasised that after 2022, decolonisation took on a decidedly anti-colonial direction, shifting towards the dominance of a Ukrainian-centric narrative, while the space for hybridity in historical memory has narrowed significantly. At the same time, Odesa serves as an example of a mnemonic 'frond' where a struggle is taking place between a unifying state vision and local manifestations of hybrid identity.

Keywords: decolonisation, memory politics, securitisation, anti-colonialism, Odesa, city council, territorial community, armed aggression, regional state (military) administration